

כיצד מפטירין

למנהג האשכנזים, שתי הפטרות נאמרו לפרשיות "אחרי מות" ו"קדושים": "הלא כבני כושיים" (עמוס פרק ט), ו"ואתה בן אדם התשפוט" (יוחזקאל פרק כג). יסוד הנידון שלפנינו: איזו מהן היא הפטרתה של "אחרי", ואיזו של "קדושים"? ♦ פרק שלישי בסדרת 'כיצד מפטירין, תשפ"ד' - לשבת פרשת אחרי מות שכמותה אירעה רק לפני כ"ז שנה

הרב יעקב הלוי

הקדמה

הראשונים, וראשונים להם המרדכי (סוף מגילה, בשם "מנהגים") והאגודה מגילה, כתבו, שאף שבכל פרשיות מחוברות מפטירין בשל שניה, כאן באחרי מות-קדושים מחוברות מפטירין "הלא כבני" (בטעם הדבר ראה להלן), והובאו דבריהם ברמ"א תכ"ח. כלל נוסף הוא, שהוא הדין בכל מקרה שאין מפטירין באחרי את הפטרתה ("הלא כבני"), מפטירין הלא כבני לקדושים (כ"כ ברעק"א שם, הו"ב כ"ב). לכן הדיון מה היא ההפטרה המקורית של אחרי ומהי של קדושים אין לו נפ"מ אלא בשנה מעוברת, בה פרשיות אחרי וקדושים נפרדות, ובין המעוברות - רק בקביעות הנדירה של שנה זו.

שבע אפשרויות יש לקביעות שנה מעוברת, ולהלן סימניהן, כשהאות הראשונה היא היום בו חל ר"ה, האות השניה היא אם השנה ש'למה (חשוון וכסליו מלאים), כ'סדרה (חשוון חסר וכסליו מלא) או ח'סרה (שניהן חסרים). מאלו נגזרת האות השלישית - שהיא באיזה יום חל חג הפסח. האפשרויות הם: הש"ג, הח"א, בש"ז, בח"ה, גכ"ז, זש"ה, ושנה דידן - זח"ג.

והנה בהתייחס לאות הראשונה שבסימן, זו שאומרת באיזה יום חל ר"ה, הרי שבשנות ה', כלומר שר"ה ביום ה', נמצא ששבת בראשית היא כבר בכ"ד תשרי, אז נוספת שבת נוספת - וממילא פרשה נוספת - עד פסח, ושבת הגדול היא אחרי מות. במקרים אלו אין משמעות (לענייננו) אימתי יחול פסח, שכן כיון שמפטירים בשבת אחרי מות - שבת הגדול "וערבה", ממילא לקדושים מפטירים הלא כבני. לא כן בשנות ב', ג' או ז', שבהן שבת בראשית היא בכ"ז, כ"ו או כ"ט תשרי, אז שבת הגדול היא מצורע, ואחרי מות וקדושים באות אחר פסח.

וכאן אנו מתייחסים לאות האחרונה שבסימן השנה: בקביעות ז', כלומר שפסח בשבת, אז פרשת אחרי מות היא אסרו חג, וקדושים היא כ"ט ניסן, ומפטירין בה 'מחר חודש', וממילא מפטירין באחרי הלא כבני, שכן גם אם נאמר שהפטרתה המקורית של אחרי היא "התשפוט", אנו באים לאותו כלל מהכיוון השני - שכשלא נפטיר לקדושים הלא כבני, נפטיר אותה לאחרי. (ובחז"ל, ששבת ראשונה היא יו"ט אחרון - אחרי היא ער"ח, וממילא בקדושים שאחריה מפטירים הלא כבני). כן גם בקביעות

ה', כלומר שפסח ביום ה', אחרי היא בכ"ד ניסן, וקדושים היא א' אייר, הוא ר"ח, ומפטירין בה הפטרת ר"ח, וממילא מפטירין לאחרי הלא כבני, כנ"ל.

ונותרה רק קביעות שנה זו (שמוה 27 שנים, משנת העיבור תשנ"ז, לא היתה כמותה), שסימנה זח"ג, כלומר שר"ה בשבת (שאו ממילא שבת הגדול היא מצורע), ופסח ביום ג', שממילא אחרי בכ"ו ניסן וקדושים בג' אייר, ונמצאו שתיהן פנויות. ואז מתעורר הנידון, מבין "הלא כבני כושיים" ו"התשפוט" - מה היא ההפטרה המקורית של אחרי, ומהי של קדושים. וכבר האריכו בזה. ואנו לא נדון אלא בדבר החדש.

א

הנה בכמה לוחות, עשאוהו לבעל לוח א"י כטועה בדבר משנה, במה שכתב שהפטרת אחרי היא התשפוט וקדושים הלא כבני. אבל הנה, אף אמנם שרוב ראשונים ואחרונים כתבו שלא כן, אבל בספר הפרדס (עמ' ש"ג), כתב רבינו מנחם ב"ר מכיר, מתלמידי רש"י, לאמר: "והפטירו בכאן מונצא ובורמישא בפרשת קדושים בהלא כבני כושיים... וכן עשו מעולם בכאן בכל שנה ושנה" (וראה שם שהובא רק כדי לומר שקורין בה אף שהיא "קצרה", ולא לאפוקי מאי-מי שהפך). וכדברי בעל הלוח.

אכן באמת יש לומר, שלא ראה רבינו מנחם להתייחס לשנה נדירה כשנה דידן, אשר חוץ ממנה באמת קוראים תמיד הלא כבני לקדושים (אלא אם היא ר"ח או ער"ח), גם אם עיקר ההפטרה היא התשפוט. כי במחוברות הרי כתבו הראשונים שקורין הלא כבני, ובנפרדות, הנה, או שאחרי היא שבת הגדול, בה קורין לה "וערבה", או שהיא ער"ח, ואז קורין לה מחר חודש, וממילא קורין לקדושים הלא כבני, וכנ"ל.

אבל יתרה מכך, נראה שלרבינו מנחם בכל שנה מעוברת היתה שבת הגדול באחרי מות, ולפיכך גם בשנה דידן קראו "וערבה" לאחרי, וממילא קראו "הלא כבני" לקדושים, ובצדק כתב שקורין הלא כבני לקדושים "בכל שנה ושנה".

וא"כ אין הוכחה מדבריו למקרה ששתיהן פנויות, כקביעות השנה דידן.

שכן הוא לשון ספר הפרדס באותה תשובה (בקטע שהובא במלואו כאן ב"כיצד מפטירין" לשבת הגדול), בסתמא: "ואם שנה מעוברת, אז צו פנויה ושבת הגדול באחרי מות", וכן להלן שם: "וקרא קדושים בכאן ובורמישא לאחרי הפסח, ואחרי מות בשבת הגדול, וכבר שאלת ע"ז והשיבותיך אם חולקין כלל אלה פקודי". תשובה זו, אם מפרידין ויקה"פ או לא איננה לפנינו, אבל בתשובה זו שלפנינו מפורש שבסתמא בשנה מעוברת שבת הגדול היא אחרי מות, שלא כלוח שלנו, בו בד"כ (חמש מתוך שבע) שבת הגדול בשנה מעוברת היא מצורע, חוץ מהש"ג והח"א בו היא אחרי מות. ובהכרח היינו, שצירפו ויקה"פ גם במעוברת (וזה כוונת סיום דבריו "והשיבותיך אם חולקים כלל אלה פקודי"), ואז נמצא ששבת הגדול היא אכן תמיד אחרי מות.

ויש לדעת, שמצינו בראשונים שהיו עוד מנהגים בקריאת הפרשיות בשנה מעוברת, מלבד המנהג שהתקבל אצלנו (שהוא תקנת ר"ת, כמו במחז"ו בהוספה שבסוף ח"ב). ר' מנהג פרוכניצא שספר הבתים, באשכול ובמאירי (מגילה כט:) שקראו צו לשבת הגדול גם במעוברת (ולקיים הסימן של "פקדו ופסחור" אף בה), ובשו"ת הרא"ש (חדשות נ"ד) הביא השואל מרב סעדי' גאון (אינו ברס"ג לפנינו) שבשנות העיבור הש"ג והח"א מחלקים את אחת הפרשיות כדי שתהיה שבת הגדול במצורע (לקיים הסימן "סגור ופסחור"), והרא"ש כתב שאין לנהוג כן, לחלק פרשה עבור סימן ש"מי אמרו". ונמצינו למדים שהיו שהקפידו שגם במעוברות יהיו כל השנים שוות בשבת שקודם פסח, וי"ל גם שה"ה כאן הנהיגו להשוותן באחרי לכולן נוגם לזה נתנו הראשונים סימן, "קריב ופסח" או "אחר ופסח".

ואכן כך הן דברי ארחות חיים (הלי קריה"ת): "יש בה מנהגים חלוקים, יש שעושין פקיד ופסח הן בפשוטות הן במעוברות (הוא מנהג פרוכניצא), ויש שעושין סגיר ופסח וקורין מצורע (הוא מנהג רס"ג שבשו"ת הרא"ש הנ"ל), ויש שעושין פטיר ופסח וקורין אחרי מות". והוא המנהג שהתפרש כאן.

והנה בשנת הח"א מוכרחים להפריד ויקהל מפקודי, כי אם לא כן אין די פרשיות אח"כ, שכן בשנה כזו ר"ה ביום ג', ונצבים ווילך נפרדים בלא"ה, ונמצא שגם בשנה כזו שבת הגדול היא אחרי מות (ולא קדושים), כלדידן. אבל מסתבר שגם

בשנת הש"ג, בו הי' אפשר לקרא ויקה"פ יחד ולהפריד נצו"י (ולקרא וילך בשבת שקודם ר"ה) לא עשו כן, כי אין טעם לצרף פרשיות ארוכות כויקה"פ ולהפריד נצו"י. (וביחוד, שראבי"ה ועוד החשיבו נצו"י לפרשה אחת, וכתבו בפירוש, שאין מפרידין אותן אלא מתוך ההכרח, כשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות). וממילא גם אז שבת הגדול היא אחרי, כלוח דידן.

ומעין לוח זה המוצע כאן (בשניים) איתא ברס"ג בסידורו, עי' בדבריו. וראה גם במאירי (בספרו קרית ספר) שנראה לכאורה ג"כ שתמיד אחרי היא שבת הגדול.

וא"כ, למנהג הראשונים במגנצא וורמייזא, שאחרי היא תמיד שבת הגדול, נמצא שתמיד קורין לאחרי "וערבה". ולפיכך, "הפטירו בכאן מגנצא וורמישא לקדושים הלא כבני, בכל שנה ושנה". וזהו שהמשיך רבינו מנחם שם, ש"קרא קדושים בכאן ובורימשא לאחר הפסח ואחרי מות בשבת הגדול", כי זהו באמת הטעם לכך שהפטירו במגנצא וורמישא "הלא כבני" לקדושים, הואיל ואחרי הייתה שבת הגדול ו"הלא כבני" התבטלה בה.

נולפי קביעות זו, בהמשך קביעת הפרשיות נפריד "חוקת בלק", שללוח דידן מתחברות בחו"ל בבח"ה וזש"ה, או "מטות מסעי", שלדידן מחוברות הן בחו"ל בכל המעוברות שקורין בהן מצורע בשבת הגדול. ואכן כך כתב רס"ג שם, שמבין כל הפרשיות, הנכון ביותר הוא לחבר ויקהל ופקודי (כנראה, משום שהן מענין אחד ממש). אלא שבא"י לא יתכן זאת, שכן בבש"ז וגכ"ז אין מצרפין שום פרשה. ויתכן שבכה"ג גם לרבינו מנחם הפרידו ויקה"פ וקראו מצורע בשבת הגדול, ודבריו שאחרי היא שבת הגדול על הרוכ אמורות. ולכן בתשובה הקודמת, במעשה אצל "רבותינו" (שהובאה כאן בכיצד מפטירין לשבת הגדול), הייתה מצורע שבת הגדול, שהרי בהחודש ור"ח בשבת איירי, ואז פסח ג"כ בשבת. ולכן רק שם הוצרכו לפרש במה מפטירין בפקודי שבין שקלים לזכור (כפי שהובא ב"כיצד מפטירין" לפקודי), כי רק בקביעות כזו הן נפרדות. ומ"מ קורין תמיד "הלא כבני" לקדושים, שהרי בכה"ג שפסח בשבת אז בחו"ל אחרי היא מחר חודש. ואם נימא כן נמצא שאכן "קורין הלא כבני לקדושים בב"י שנה ושנה" ממש, בלא יוצא מן הכלל].

ב

ועוד זאת: הנה עצם המנהג שכשאין קורין הלא כבני לאחרי (מחמת וערבה או ער"ח) אז קורין אותה לקדושים, הנה הראשון שכתב כלל זה הוא מרנא הגרעק"א, מדעת עצמו כנראה, בהגהותיו לשו"ע. והוא חידוש, כי כיון שהלא כבני שייכת לאחרי ביחוד, לפי ראשונים ואחרונים הנ"ל, וכמו שפירש זאת בלבוש, א"כ הנייחא שקורין אותה לאחמ"ק מחוברין, הלא לר"י הלוי ועוד ראשונים בכל מחוברות הדין כן, שקורין בשל ראשונה, וודאי שפיר דמי. אבל לקראה לקדושים נפרדת,

הוא תוספת חידוש.

והרי בתשובה אחרת בפרדס, שהובאה כבר כאן בעבר (ב"כיצד מפטירין" לפקודי) כתב בפשטות, שגם לשיטת ר"י הלוי שמפטירין בכל מחוברות את של ראשונה, "לפי שיש בה מעין שניה", בנפרדות אין מפטירין לשניה בשל ראשונה גם בלא קראו הפטרת ראשונה בשעתה, דודאי כל אחת מיוחדת בעניינה טפי לפרשתה. ובאמת בספר המנהגים לר"א טירנא (מנהג שבת) פליג בזה להדיא, וכ' שבכה"ג מפטירין לקדושים התשפוט, וגם בלבוש מוכח שלא הכיר מנהג כזה, עי' בדבריו. ולכאורה, גם בראשונים (אגודה ומרדכי הנ"ל) שכתבו רק שבמחוברין מפטירין הלא כבני, ולא כתבו תוספת חידוש זו, משמע דלא סבירא להו. וצריך ביאור א"כ מקורו של רעק"א ומנהג זה.

ויתרה מכך, הנה במרדכי כתב שהטעם שמפטירין באחמ"ק מחוברין בהלא כבני, הוא משום שהתשפוט מזכירה תועבות ירושלים, ונמנעים מלהפטיר בה. אבל באגודה לא נזכר זאת, רק כ' שמפטירין בהלא כבני כי יש בה מעין שתייהן. ואמנם מסתבר שכוונתו ג"כ שיש עדיפות להפטיר בה על פני התשפוט, אבל מ"מ אם הוצרך לומר שיש בה מעין שתייהן, א"כ בנפרדות שאין שייך זה, כנ"ל מר"י הלוי, היה ראוי שיפטירו התשפוט.

אבל לפי כל הנ"ל הרי הדבר מפורש בתשובתו של רבינו מנחם, שהלא זהו כל הטעם שמפטירין לעולם ב"הלא כבני" לקדושים "בכל שנה ושנה", אף בנפרדות, הואיל ולאחרי קורין בוערבה. ונמצא שכל הענין מבו' בדבריו, והוא מקור ד' הראשונים שאחריו.

והנה כבר העידו רבותינו (ר' רא"ט ולבוש), שבחומשים נדפס בטעות התשפוט לאחרי והלא כבני לקדושים (וכך מודפס בחומשים הישנים גם בזמננו). ויש שכתבו שהטעות באה משום שבמחוברין קורין הלא כבני. אבל לדברינו הנ"ל אולי יש לומר עוד, שבתחילה לא נכתבה כלל הפטרת התשפוט, כיון שלאחרי (כשהן נפרדות) הפטירו תמיד וערבה דשבת הגדול (או, לאופן השני הנ"ל, כשאחרי לא היתה שבת הגדול אז הייתה אחרי בהכרח בחו"ל "מחר חודש". וההפטרות נקבעו לפי חו"ל, ובמקום שלבני חו"ל אין הפטרה לא נקבעה הפטרה, כ"כ ר"ת, ה' במחז"ו, שם). גם למנהג פרובינצא הנ"ל אין הפטרה לאחרי, כי אחמ"ק תמיד מחוברות. וכתבו רק הלא כבני לקדושים, שהיא אכן ההפטרה הנקראת לה הן בפשוטות הן במעוברות, ולאחרי לא נכתבה הפטרה כלל. ורק לאחר זמן, כשנתקבל מנהג הלוח דידן שבהרבה מן המעוברות מצורע היא שבת הגדול, ונמצאת לעיתים אחרי נפרדת בלא הפטרה, כבשנה דידן, הוסיפו הפטרת התשפוט במקום שלא נדפסה בו שום הפטרה מעיקרא, היא אחרי.

ג

אלא שעל כל הדברים הנ"ל יש לפקפק, כי בפשטות נראה שהפטרת וערבה לשבת הגדול

לא נהגה אצל רבינו מנחם כלל, אפי' בפרשת צו, וכ"ש לא בשנה מעוברת, כמבואר בפשטות בדבריו בתשובה זו עצמה לעיל, וכפי שהובאו דבריו במלואן ב"כיצד מפטירין" לשבת הגדול. א"כ נמצא ההיפך הגמור, שתמיד אחרי מות פנויה, אחר ששבת הגדול היא "אחרי" תמיד (ועכ"פ – בד"כ, ראה לעיל), ואעפ"כ כתב לקרא הלא כבני לקדושים.

וכיוצא בזה, הן הן הדברים במה שהעיד בלקט יושר (הל' שבת) על רבו התרוה"ד: "וקורא הלא כבני לקדושים, אע"פ שבמרדכי משמע שהיא לאחרי". אם היו נוהגים בוערבה לשבת הגדול, שממילא נמצא שבו' מתוך ז' מעוברות אחרי אינה פנויה, כנ"ל בתחילת הדברים, הי' אפשר לומר שקרא הלא כבני לקדושים מפני סברת הרעק"א, ולא דק בעל לקט יושר בשנה נדירה כדידן. אבל גם בלקט יושר לא נזכרה וערבה לשבת הגדול כלל, ובפשטות לא נהגו בה, וא"כ הלא רק בשתים מתוך ז' שנים מעוברות (בש"ז וגכ"ז, בהן אחרי היא ער"ח) שייך טעמו של רעק"א, ובכל השאר יש להפטיר התשפוט. וא"כ נמצא שאכן בעל תרוה"ד סבר שלא כהמרדכי והאגודה, וכשי' בעל הפרדס. וכבעל הלוח.

והנה יש ליתן לב עוד, שכל הדיון הזה, אינו בגופי תורה ואף לא בדומה להן. שהנה הלבוש, שלא ככל הראשונים והאחרונים הנ"ל, ס"ל שגם במחוברין מפטירין התשפוט, וכתב, שבמקור ד' הראשונים נאמר רק שאחמ"ק מחוברין שונים משאר פרשיות ומפטירין בשל ראשונה, וכוונתם היתה להנדפס בחומשים בימיהם התשפוט לאחרי והלא כבני לקדושים, וכוונתם שמפטירין התשפוט, כי האמת היא שהתשפוט היא הפטרת קדושים. ונמצא, שלדעת הלבוש בזמן הראשונים הפכו כולם דרך קבע את ההפטרות, ואעפ"כ לא טרחו הראשונים להעמידם על האמת ולומר בפשיטות את הנכון, ורק כלפי מחוברין כתבו זה.

ומוכח, שאין קפיידא בהחלפה זו (אף שהלבוש עצמו פירש באר היטב למה הלא כבני שייכת לאחרי והתשפוט לקדושים), והעיקר שהקפידו עליו הראשונים לטעמו הוא שלא לַהַעֲדִיף הלא כבני על התשפוט (כנראה, משום מש"כ הלבוש אח"כ בהגהתו, שהיא טעות, שזהו לאו "תועבות ירושלים", ע"ש), אבל לא היה אכפת להם שיהפכו ויקראו לאחרי התשפוט, ולקדושים הלא כבני. (ובאמת, "התשפוט" לאחרי, כן כתבו גם הרמב"ם והאבודרהם ועוד. ו"הלא כבני" לקדושים, ודאי שייכת, שהרי קורין אותה למחוברות וכן לקדושים כשבטלוה מאחרי, וכמו שכ' האגודה שהיא מענין ב' הפרשות). ולא כפי שנזעק בעל ההלכות והמנהגים, במסגרת מיוחדת, להתנגח בבעל הלוח, על דבר פחות ערך כזה.

ואף גם זאת נפלאת היא בעיני, שבהפטרת פקודי, שכפי שהובא כאן בשעתה מדברי האדר"ת שרק מפני מנהג הספרדים הונהג לקרא בירושלים ב' ההפטרות (וגם בלוח ההלכות הנ"ל הובא זה), בזה הסכים הלוח הנ"ל והותיר מנהג זה על כנו. ואילו כאן, שכתב הגרימ"ט בעל הלוח (בספרו עיר הקדש והמקדש ג' כ"ה, וגם הובא בלוח הנ"ל) שבירושלים נהגו להפך ולקראו התשפוט לאחרי כדי להשתוות עם מנהג הספרדים שמפטירין כן (כדעת הרמב"ם), בזה יצא בחרב וחנית. ואיפכא מסתברא.